

BBC 52: OM NAFO-SEMINARET, FUNKSJONELLE ANALYSER OG ATMOSFÆRE

Så er nafoseminaret 2014 unnagjort, og det på sedvanlig fin måte, etter det jeg fikk inntrykk av. Det var mitt 24. seminar, og på rad, og jeg kan ikke si at konseptet har endret seg vesentlig på disse årene. Den viktigste endringen er trolig tilleggsseminaret fra onsdag ettermiddag til lunsj torsdag, som har blitt et fast innslag. Det så vel dagens lys for drøyt ti år siden. En nyere nyskapning er workshops. Ellers er det meste omtrent uendret. Postere har det vært så lange jeg kan huske, for å nevne noe. En annen ting er at innholdet har blitt bredere og fyldigere, med flere temaer og parallelle forelesninger. Det er ikke uten grunn at ”evolusjonen” av nafoseminaret er langsom. Seminaret fungerer rett og slett veldig godt, både som faglig påfyll, ”slektstreff” for atferdsfolk og desidert hovedinntektskilde for Nafo.

For meg er det ikke lenger en vane å delta på tilleggsseminaret. Det skyldes prioritering av tid, men også at temaene begynte å ta en mer teoretisk retning. I år var jeg med igjen, fordi jeg ble bedt om å si noe, og fordi temaet var svært interessant. Enkelt sagt var man litt tilbake på det mer anvendte sporet. Temaet var funksjonelle analyser. Siden mange som er på hovedseminaret, ikke er på tilleggsseminaret, vil jeg fortelle litt om hva som skjedde.

Hele gjengen som hadde framlegg på tilleggsseminaret. Jeg nevner ikke alle, men Gracie Beavers er nummer to fra venstre foran, og Erik Arntzen, som ledet det hele, står til venstre (Foto: Marita Kvía.)

Tilleggsseminaret hadde mange framlegg, eller ”presentasjoner”. Innleder var Gracie Beavers fra Georgia State University, en tidligere student av Brian Iwata, som er grunnlegger av såkalte eksperimentelle analyser etter sin berømte artikkel ”Toward a functional analysis of self-injury” fra 1982. Om han ikke var eneforfatter, så var han udiskutabel førsteforfatter. Artikkelen ga eksempler på eksperimentelle analyser av selvskading. Deltakerne i studien ble presentert for forhåndsbestemte betingelser for at man på den måten skulle finne ut hvorfor de

selvskadet. For de som ikke vet hva eksperimentelle analyser går ut på, er det noen grunnleggende varianter som noe forenklet kan beskrives slik: For å teste om atferden er opprettholdt av ”oppmerksomhet”, overlates personen til seg selv og har lite å gjøre på. Men hver gang personen viser problematferden, får vedkommende oppmerksomhet i fullt monn. Hvis det er mye problematferd under den betingelsen, er det rimelig å anta at personen er ”ute etter” oppmerksomhet med sin problematferd. Oppmerksomhet kan byttes ut med for eksempel aktiviteter og materielle ting, for å se om oppnåelse av slike ting er målet med atferden. For å teste om atferden er opprettholdt av unnslippelse fra ”krav”, bes personen om å utføre oppgaver, og får pause hver gang personen viser problematferd. Mye problematferd under den betingelsen tas til inntekt for at personen er ”ute etter” oppmerksomhet med sin problematferd. Nok en betingelse er at personen hverken oppnår eller unnslipper noe med problematferden, og i praksis er alene, slik at eventuell problematferd ikke skjer i en sosial sammenheng. Problematferd under slike forhold forstås normalt som at atferden er automatisk forsterket, det vil si forsterket av rene kroppslige endringer.

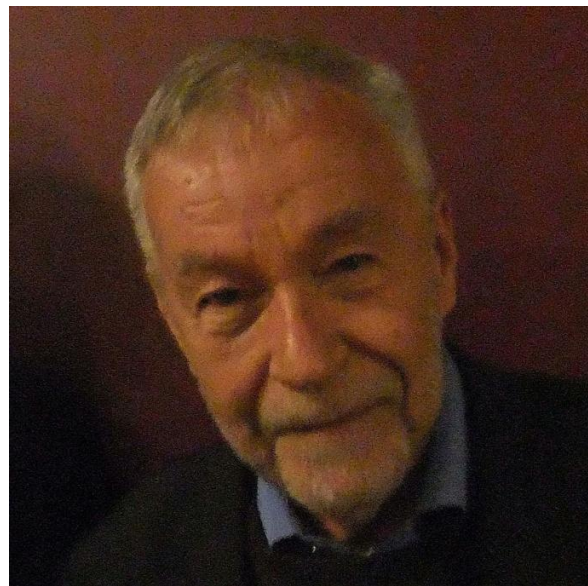
”Men in black”. To veteraner som virkelig begynner å finne gjensidig kjærlighet på sine eldre dager, undertegnede og Arild Karlsen. Karlsen har tommelen opp for min innsats på tilleggseminaret!

Deltakerne i den nevnte iwatastudien var for øvrig temmelig svaktfungerende, det vil si at de hadde alvorlig eller dyp utviklingshemning. På de 30 årene vi har hatt eksperimentelle analyser, har de blitt mer sofistikerte og en del utvidet når det gjelder hvilke mulige årsaker til problematferd de kan se på. Likevel er det riktig å si at det i stor grad er tale om relativt umiddelbare årsaker, det vil si foranledninger og konsekvenser som er til stede ”her og nå”. Fortsatt dominerer de svakestfungerende som deltakere, mens for eksempel voksne personer med normal intellektuell fungering opptrer langt sjeldnere.

Beavers gikk utvilsomt i sin læremesters fotspor. Det var eksperimentelle analyser for ”alle penga”. Såkalte beskrivende analyser, der man observerer personen i naturlige omgivelser for å prøve å se hva problematferden skyldes, gjerne kombinert med intervjuer særlig hvis atferden forekommer sjelden, fikk nokså negativ omtale. Hun snakket lite om at slike løser og mer tolkende metoder kan være nødvendige for å forstå mer komplekse årsaker til problematferd hos personer med språk og andre normale ferdigheter.

Etter Beavers fikk 14 personer ca. 18 minutter hver til å si sin mening om funksjonelle analyser, med meg som sistemann. (Jeg vet ikke hvordan dét skal tolkes!) Det er ikke mulig å

gjengi noe fra hvert framlegg, men jeg mener at ca. halvparten gikk klart imot Beavers sterke favorisering av eksperimentelle analyser som etter manges mening virket litt teknisk og forenklet, og ikke minst preget av at "Atferdsanalyse + dyp utviklingshemning er sant". Det er farlig å nevne navn, for da kan noen utelates feilaktig, men i alle fall Kim Liland, Svein Åge Hansen, Are Karlsen, Jon Løkke og jeg var nok temmelig kritiske. En fellesnevner for oss var at "Iwataskolen" innsnevrer analysebegrepet, som om vi må gjøre eksperimenter for å kunne si at vi analyserer atferd. Et slikt krav strider i alle fall med hva salig Skinner lærte oss, slik han beskriver begrepet funksjonelle analyser av atferd generelt, i bøker som *Science and human behavior* (1953) og *Verbal behavior* (1957). Vi var også opptatt av at atferdsanalyse må nå ut til nye grupper, og at funksjonelle analyser er verdifulle i mange sammenhenger. Da kan vi ikke avgrense oss til strengt kontrollerte betingelser og temmelig enkle årsaker til problematferd hos personer med sterkt begrensede atferdsrepertoarer. Nei, det amerikanske forsøket på å lede oss inn på en smalere eksperimentell sti gikk nok ikke helt hjem. Vi nordmenn er jo gode til å mobilisere når utlendinger skal belære oss, og godt er ofte dét!

To av norsk atferdsanalyses veteraner og gladgutter. Trygve Røe (til venstre) har basket med utfordrende atferd i Stange kommune i en mannsalder. Hans Horne har, etter at han ga seg som tekstforfatter i "Vill Vest" og "Præriebladet" på 1960-tallet og ga seg atferd i vold, vært en mye brukt foreleser. Han har i alle år vært lærer på vernepleierutdanningen på det som i dag heter Høgskolen i Oslo og Akershus (Hioa), og har skrevet mye om atferdsanalyse.

Eksperimentelle analyser blir nok brukt her i landet, men lite. Selv har jeg utført slike analyser, men for mer enn ti år siden. Det tyder ikke på noen stor opplevelse av nytte og relevans. Apropos relevans gjorde Jon Arne Farsethås meg oppmerksom på at Steven Hayes, hovedmannen bak ACT, har kalt eksperimentelle funksjonelle analyser for "ekstremt presis irrelevans". Hayes er som kjent god til å finne treffende betegnelser.

Selv tok jeg spesielt til orde for at vi må se mer på private hendelser, eller tanker og følelser, når vi gjør funksjonelle analyser. Iwataskolen kan altså konkludere med automatisk forsterkning, men dét sier sjelden mer enn at atferden neppe er foranlediget eller opprettholdt av sosiale situasjoner, og at et eller annet kroppslig må forklare atferden. Man skiller til og med sjelden mellom deprivasjon (som vi kan kalle "mangelopplevelser") og aversive stimuli (som vi kan kalle "ubehag") som motivasjonelle faktorer, eller mellom positiv og negativ forsterkning. Det fungerer altså nærmest som en "restkategori" når det sosiale er utelukket.

Jeg mente at målet må være å spesifisere private hendelser mer enn det. Skinners glimrende analyser av private hendelser, fra 1953, går som kjent ut på at vi langt på vei kan

vite noe om andre private hendelser ved (1) å observere ytre stimulering som andre opplever, og (2) observere ytre atferd som har mer eller mindre pålitelig sammenheng med private hendelser og som det dermed går an å tolke private hendelser ut fra. Når det gjelder det første, kan vi se at en person blir hånet, eller ikke har drukket på lenge, for å nevne enkle eksempler. Da er vi ofte på trygg grunn når vi antar hvordan personen har det. Når det gjelder det andre, kan vi se at en person rødmer, stammer og skjelver i en bestemt situasjon. Da er det neppe galt å anta at angst, eller en fobi, er ute og går. Jeg var inne på at vurderinger av private hendelser kan spille en rolle også når sosiale faktorer utgjør hovedårsaker til problematferden. For eksempel et fornøyd eller misfornøyd ansiktsuttrykk avslører ofte hva som er forsterkende eller aversivt, noen ganger så tydelig at videre analyser kan være overflødige og tiltak gir seg selv. Det var i den forbindelse jeg sa at "Et blick kan si mer enn tusen funksjonelle analyser". Når det gjelder automatisk forsterket atferd, kan vurderinger av private hendelser være helt avgjørende for å si noe om funksjoner. I så måte finnes det spesielle redskaper og sjekklister, særlig for personer som ikke klarer å "tacte", eller benevne, problemet. Dess mer normalt personer fungerer, dess mer kan slike vurderinger ligne på det vi gjør når vi fortløpende "leser" hverandre i dagliglivet. Det har vi trent på siden vi var små, og vi er neppe helt borte vekke. Vi kan rett og slett vise *empati*.

**“Neste gang du snakker i timen,
må du sitte med jentene!”**

Et poeng i mitt innlegg om private hendelser i funksjonelle analyser var at "Et blick kan si mer enn tusen funksjonelle analyser". Enig? (Tegningen har kanskje figurert i BBC før, men la gå.)

For den som er interessert, ligger nok lysbildene på Nafos hjemmesider, som for de andre framleggene. På slutten av mitt framlegg var det for øvrig en i salen som stilte meg et spørsmål om rapportering av private hendelser. Han lurte på om vi må utføre det vi tenker på for å kunne si at vi tenker på det. Mitt svar var et klokkeklart "Nei", og jeg fulgte opp med:

”Nå tenker jeg på å skyte deg. Men når jeg ikke gjør det, viser det ikke at jeg ikke har tenkt på det.” Svaret var litt grovt, men vakte munterhet, og spørteren sa ”Ikke flere spørsmål”.

Habiliteringstjenesten i Hedmark fornekter seg ikke. Her er gromguttene Kai-Ove Ottersen ferdig med sitt symposium ”Så enkelt, og så viktig!”, om enkle og effektive behandlingsopplegg, der han hadde hjelp fra fire kolleger. Fra venstre Kai-Ove Ottersen, Stein Modig Andersen, Trude Hoksrød, Terje Fredheim og undertegnede.

Hovedseminaret var så omfattende at det knapt er rettferdig å si noe som helst når så mye må utelates. Men én ting har jeg lyst til å kommentere spesielt. Det dreier seg ikke om seminarinnholdet, men om atmosfæren eller hva vi skal kalle det. I flere BBC-er og andre steder har jeg drøftet ulike måter norske atferdsanalytikere har optrådt på, og hvordan vi kanskje bør tilstrebe å opptre. Jeg er selvfølgelig ikke den eneste som har vært opptatt av det, og i USA har det vært diskutert mye, om enn kanskje mest for en del år siden. Jeg har flere ganger vært inne på at mange av oss kunne være litt store i kjeften, og litt for opptatt av å markere oss selv og vårt fag samt å ta avstand til andre skoleretninger. Troen på hva vi kunne oppnå kunne være stor, og ikke minst var mange opptatt av å snakke på måter som viste hvor vi hørte hjemme. Mange var altså ivrige etter å bruke atferdsanalytiske ord og uttrykk nær sagt i alle sammenhenger. På årets nafoseminar fornemmet jeg flere ganger at utviklingen har nådd det jeg vil kalle et modnere nivå. For det første hadde jeg sansen for den brede, åpne, fleksible og utekniske tilnærmingen til funksjonelle analyser som mange tok til orde for på tilleggsseminaret. En slik tilnærming har mye for seg rent faglig, ved at vi blir bedre i stand til å forstå mer atferd og dermed flere *mennesker*. I tillegg tror jeg at den vil bidra til at flere forstår og liker det vi snakker om og holder på med. Dermed kan vårt nedslagsfelt øke.

For det andre virker det som det har skjedd noe med selve grunnstemningen. Jeg har tidligere skrevet at det er ”vekkelsesluft over landet”, i den forstand at det sakte men sikkert er flere som mottar vårt budskap. Nå vil jeg si at luften også preges av at en mild bris av ydmykhet stryker over det atferdsanalytiske landskapet. I vårt miljø har det vært en del personer som jeg har hatt et greit forhold til, men som kanskje har hatt en litt for tøff stil til at vi helt har funnet tonen, og det samme kan sikkert noen si om meg. På seminaret i år opplevde

jeg flere ganger at gamle ”hardlinere” oppførte seg som yndige pusekatter. Det *kan* skyldes ren biologi; at man rett og slett blir tammere med årene. Men det tror jeg ikke. Det må ha skjedd noe med hele miljøet, for jeg kan ikke se at det finnes særlig mange bråkjekke unge atferdsanalytikere. Det kan langt på vei være så enkelt at slik atferd ikke lenger forsterkes. Noen kan også ha fått en mer *naturlig* selvtillit. Utviklingen har pågått lenge, men nå synes jeg at vi virkelig begynner å komme i mål.

Sammen med Jan Endre Jansen (til venstre) og Marit Larsen Lode fra Stavanger kommune snakket jeg om behandling av selvskada hos en ni år gammel gutt. Jan Endre foreleste for første gang, og var enormt dyktig, ikke bare ”til å være nybegynner”. Til høyre et bilde av gutten som det handlet om.

Atferdsanalysens ”enfant terrible”, Arild Karlsen, fortjener en egen kommentar. Når jeg snakket med ham på nafoseminaret før, var utgangspunktet ofte at jeg eller andre hadde sagt noe som han mente var upresist. Til tider kunne jeg ha følelsen av å være i en slags politikontroll når han tok det opp med meg. I alle fall var det vanskelig å slippe unna før han hadde utført sitt oppdrag. Noen ganger var det interessant, men noen ganger var jeg opptatt av unnslippelse. På det siste seminaret var jeg i flere ”Arild Karlsen-kontroller”, uten å få følelsen av å møte politiet. Arild begynner å bli voksen, og biologien er kanskje noe endret, men jeg tror også at han har lært. Jeg husker også en morsom episode med Arild på tilleggsseminaret. Tidsplanen var stram, men det var en liten åpning for spørsmål og kommentarer fra salen. Etter et av de første framleggene tok han ordet. Jeg tror mange i salen ventet et lengre foredrag som ville ha sprengt alle tidsrammer. Jeg fornemmet også at Erik Arntzen, som hadde ansvar for framdriften, virket noe bekymret. Men så ble det bare en kort kommentar! Her hadde det skjedd noe.

Ellers nærmer det seg ABAI-kongressen i Chicago, der ABAI altså står for Association for Behavior Analysis International. Se ikke bort fra at neste BBC preges at den hendelsen, og kanskje også av lokallagets sommerfest den 14. juni.

Selv om atferdsanalyse neppe kommer inn i grunnloven noen gang, ønsker jeg alle en god 17. mai.

16. mai 2014

Børge Holden